

УДК 821.161.2

М. В. Сіробаба

**КОРОЛІВСЬКИЙ ВІНОК СОНЕТІВ Ю. НАЗАРЕНКА ЯК
НОВІТНЯ ПОЕТИЧНА ФОРМА**

У своїй монографії “Жанрово-строфічні модифікації українського сонета” ми присвятили цілий розділ дослідженню еволюції вітчизняного вінка сонетів, дійшовши, зокрема, таких висновків: “Загальна кількість вінків у нашій літературі обраховується щонайменше кількома десятками.

Попри деякі розбіжності думок літературознавців щодо часу виникнення вінка сонетів як такого, дата його появи в нашій літературі встановлена точно: перший український вінок сонетів створив 1918 року М. Жук, причому спроба ця, з огляду на дотримання автором канонів сонетописання, була вдалою.

Будучи похідним по відношенню до власне сонета, наш вінок став відбиттям основних тенденцій вітчизняного сонетярства відповідного періоду, розвиваючися спочатку за приписами соцреалізму або всупереч їм, а потім – звільнившись від впливу будь-яких напрямів і приписів. На тлі цих процесів з’являлися рівновеликі жанрово-строфічні модифікації вінка.

Тематично український вінок сонетів охоплює весь спектр лірики, а впродовж останнього часу домінуючими тематичними видами є громадянська та інтимна (еротична) лірика, причому перша з них побутує переважно в творчості представників старшого покоління вітчизняних письменників, а друга – у творчості “дев’яностатників”, тобто наймолодшої генерації наших літераторів” [1, с. 148].

Окрім цього ми з’ясували, що “...охочих досягти цієї вершини поетичного мистецтва знаходилося чимало. Для прикладу можемо згадати хоча б російського поета І. Сельвінського, який 1919 року взяв собі за мету створити корону корон сонетів, що мала б містити в собі 3164 рядки, поєднані за допомогою кількох сотень рим. Реалізувати цей проект на практиці не вдалося...” [1, с. 117 – 118].

На момент виходу нашої монографії (2003 р.) не було відомостей про те, щоб хтось зміг упоратися з цим завданням. Однак уже наступний, 2004-й, рік став роком прориву в означеній царині: світ побачила книга сумського поета Ю. Назаренка “Королівський вінок сонетів”, в анотації до якої читаємо: “Королівський вінок сонетів – назва твору і, водночас, новітня поетична форма, найперша і поки що єдина довершена спроба не лише в українській, а й у світовій літературі” [2, с. 2].

Того ж року в Мінську було здійснено третє видання “Поетичного словника” В. Рагойші, де в статті “Вінок вінків сонетів” подано такі відомості: “Вінок вінків сонетів – найскладніша вишукана

сонетна структура. Складається з п'ятнадцяти вінків сонетів. Останній, п'ятнадцятий, вінок сонетів включає в себе магістрали всіх попередніх. Перші слов'янські В.В.С. “Апокаліпсис душі” та “Благовіст” надрукували 1991 р. білоруський поет З. Морозов і російський А. Мартинов. 1999 р. до них долучився М. Віняцький з В.В.С. “Загоюй біль, синь ясноокої зірки...”. П'ять В.В.С. (...) у 2000 – 2003 рр. видала С. Шах. 1994р. російський поет С. Мінтаїров створив діадему сонетів – архітектонічну конструкцію з 15 В.В.С. Він же – автор понад 250 вінків сонетів, вінка віланелей і вінка тріолетів” [3, с. 436].

Що ж до нашого поета, то він не став обмежуватися власне короною корон, а пішов ще далі. У передмові, звертаючися до читача, він зауважує: “Річ, яку я пропоную твоїй увазі – дещо незвична за жанром, являючи собою лірико-сатиричну поему, що вклалася у форму, винайдену і, сподіваюсь, освоєну мною. Я назвав сей першотвір Королівським вінком сонетів – термін, скажімо одверто, несподіваний для вітчизняного та й навіть світового літературознавства. Чому ж – королівський? Своєрідність побудови поеми в тім, що вона органічно поєднала в собі три класичні, стрункі і водночас – різновеликі форми: сонет, вінок сонетів і корону корон. Себто, весь мікро- і макрокосм сонета. Тут розлога, проте строго організована, корона корон (її складають 226 сонетів), маючи суттєве схилення до сатиричного відтвору геть невтішного нашого часу, нас у нім, – використовує такі прийоми, як іронія, сарказм і навіть гротеск. Її урівноважує, передуючи та додаючи позитиву й гармонії, ліричний за настроєм вінок сонетів (15 речей), на вершині якого, в “узголів'ї”, яскріє, пропускаючи через себе вісь симетрії і рівноваги всього твору, сонет-матриця, лірико-філософський пафос якого відкриває й задає програму і напрям розвитку головної ідеї королівського вінка” [2, с. 3]. Конкретніше кажучи, до “Королівського вінка сонетів” увійшли сонет “Вздвж часової осі – поза хмари”, вінок сонетів “Пролісковий мед” і корона корон сонетів “Формула крові”.

Щоправда, корона корон у виконанні Ю. Назаренка є відмінною від описаної в згаданому поетичному словнику своєю структурою. Вона не містить у своєму складі 15 вінків сонетів, як можна було сподіватися, а написана за принципом вінка сонетів: кожен наступний сонет першим своїм рядком має останній рядок попереднього. При цьому щочотирнадцятий сонет (від 1-го по 196-й) починається й закінчується одним і тим самим рядком, 210-й сонет завершується рядком, яким починається 1-й, а 14 творів великого магістрала (від 211-го по 224-й) складаються з перших рядків усіх попередніх сонетів. Ключовий магістрал (225-й сонет) увібрав у себе перші рядки великого магістрала, а вершальний сонет, що є останнім (226-м) у короні, починається останнім рядком ключового магістрала, а закінчується його першим рядком.

З огляду на унікальність архітектоніки твору уважніше придивимося до постаті автора, який, за свідченням біобібліографічного

довідника “Сучасні письменники України”. “Закінчив Київський політехнічний інститут і Московський літературний інститут ім. Максима Горького. Працював інженером-конструктором...” [4, с. 318].

Значущість цього факту посилюється, якщо згадати слова Сальєрі з пушкінської “маленької трагедії”:

...Поверил
Я алгеброй гармонию. Тогда
Уже дерзнул, в науке искушенный,
Предаться неге творческой мечты
[5, с. 44].

Можливо, саме цей симбіоз фізика й лірика, чи то пак конструктора й поета, і став тим чинником, який дозволив Ю. Назаренку “сконструювати” твір такого рівня складності. Ось і А. Федорина, авторка допису “Король сонетів” у газеті “Україна молода”, розповідаючи про Ю. Назаренка та його твір, зазначає, що тут “...поезія змогла поєднатися з математичним розумом і витримати спільно те творче навантаження, якого злякався свого часу Сельвінський” [6, с. 14].

З огляду на ту значущість, якої сам автор надає сонетові “Вздвж часової осі – поза хмари”, називаючи його матрицею, що “задає програму і напрям”, наводимо цей твір повністю:

Свого позбувшись, братись за чуже –
Середліта впрягатись у гринджоли,
Де сон-трава між проліскові бджоли
Пульсує віртуальним монтажем.

Тож перед ким складаємо глаголи,
Б’ємо чолом, хмарнієм чолом же?
Спрямяє Час, мов грізний “Челенджер“,
Журливих нас і світлих їх – в Ніколи...

Невже крізь нас – лиш “чорних дір” меди,
І ми, вчорнілі надзелень плоди,
Змарнуєм гілку в галактичній кроні?

Невже ж бо тим – за тих, що не збулись, –
Щоб одквитать, роковано колись
Розрахуватись Формулою Крові?! [2, с. 6].

За формальними ознаками розглядувані сонети можна віднести до французького типу: рядки 5 – 6-стопного ямба зримовано за схемами АВВА ВААВ ССD EED, АВВА ВААВ CDC ССD, АВВА ВААВ CDD CDD тощо. Якість рим не можна визнати високою, що частково пояснюється їх великою кількістю. Переважають граматичні рими (“небуття – серцебиття – знаття – каяття”, “наплювать – розчленувать – додавать – співчувать” тощо), до того ж багато рим є неточними (“зарік –

пиріг”, “попу – Балду”, “щем – струже”, “глупоту – хвальбу”, “перелаз – ковбас” і т. ін.), тоді як однією з традиційних стильових вимог до сонета є використання точних і рідкісних рим. Такий стан речей щодо евфонії дещо пом’якшується застосуванням чималої кількості внутрішніх рим (“в довіру звіру“, “ланцюг порве, бо, врешті, дармове“, “ні поміж трав, ні страв, ні, навіть, слав“, “не вся біда, що тінь твоя руда“, “стримить при торбі з димом, обійди-но“ та ін.). Не в усіх творах простежується композиційний поділ на висхідну і низхідну частини, а в деяких відсутня тематична ізольованість катренів висхідної частини один від одного, що суперечить правилам сонетописання. Прикладом можуть бути хоча б ось ці строфи 213-го сонета корони:

Благословляю, нинішній, судьбу,
Як щедре літо, яблуню – наливом,
Як ратай – правду міряючи жнивом,
Благословляє жито на сівбу.

Благословляю жестом незрадливим
Забавника – на жарт і на гульбу,
Войовника – на чесну боротьбу,
Невдасі обернутися щасливим [2, с. 234].

За своєю суттю поезія Ю. Назаренка є виразним зразком публіцистичної лірики, де, як відомо, “...виражаються актуальні світоглядні, політичні та ін. погляди“, де розвитком ліричного сюжету є “хід полеміки, притаманний ... поетові“, а способом поетичного вираження – “художня декларація“ [7, с. 581]. Принагідно зазначимо, що в нашому випадку публіцистика є такою ж канонічною, як і сам сонет, оскільки ще Т. Шевченко торкався наявної тут проблематики:

Не знає хлоп, де й розум прихилити,
Де мідний гріш добуть на прожиття.
Бідує з дітьми... Їжі? Чи пиття?!
Залив би очі – душу не залити... [2, с. 62].

Вочевидь, цитування Кобзаря, яке неодноразово зустрічається в книзі, а також згадування його імені не є випадковістю.

Якщо говорити про ідею твору (пафосну спрямованість, провідну думку тощо), то вона, як бачиться, ось у цих, повторених у трьох сонетах поспіль, рядках:

Українонько, рятуй себе саму –
Ніхто тебе від тебе не врятує! [2, с. 115 – 117].

Художня лексика в книзі представлена не надто потужно, однак для публіцистики це радше норма ніж виняток. А от справжньою родзинкою твору Ю. Назаренка є афористичність думок:

Нагріб, а чи нажебрав – не здобув!
[2, с. 39];
А в сутінь – іскра зіркою стає
[2, с. 44];

Як світиш грішним тілом – то не страм.
Страмне, коли ти сам – на прілу нитку
[2, с. 75];
Чи жалюгідний – в змозі пожаліти?
[2, с. 81];
Цей світ, що так багацько встиг надбать,
Так мало чим спромігся скористатись!..
[2, с. 96].

Підсумовуючи сказане, наголосимо на тому, що “Королівський вінок сонетів” Ю. Назаренка є черговим кроком еволюції українського сонетописання, являючи собою твір принципово нової поетичної форми архітектонічної структури, корона корон якої має ознаки модифікованого вінка вінків сонетів. Яке місце означений факт посяде в історії вітчизняної літератури, покаже час.

Список використаної літератури

- 1. Сіробаба М. В.** Жанрово-строфічні модифікації українського сонета / М. В. Сіробаба. – Слов’янськ: Канцлер, 2003. – 160 с.
- 2. Назаренко Ю.** Королівський вінок сонетів. – Сонети / Ю. Назаренко. – Суми: Слобожанщина, 2004. – 248 с.
- 3. Рагойша В.** Паэтычны слоунік / В. Рагойша. – Мінск: Беларуская навука, 2004. – 637 с.
- 4. Сучасні письменники України: Біобібліографічний довідник.** – Київське обласне творче об’єднання “Культура”, Біла Церква: Буква, 2011. – 488 с.
- 5. Пушкин А. С.** Маленькие трагедии / А. С. Пушкин. – М.: Дет. лит., 1981. – 111 с.
- 6. Федорина А.** Король сонетів / А. Федорина // Україна молода. – 2004. – №95. – С. 14.
- 7. Літературознавчий словник-довідник** / [Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К.: Академія, 1997. – 752 с.

Сіробаба М. В. Королівський вінок сонетів Ю. Назаренка як новітня поетична форма

У статті розглядаються версифікаційні й жанрово-тематичні особливості першої у вітчизняній літературі корони корон як складника королівського вінка сонетів сумського поета Юрія Назаренка.

Ключові слова: сонет, вінок сонетів, корона корон.

Сіробаба Н. В. Королевский веночек сонетов Ю. Назаренко как новая поэтическая форма

В статье рассматриваются версификационные и жанрово-тематические особенности первой в отечественной литературе короны корон как составляющей королевского венка сонетов сумского поэта Юрия Назаренко.

Ключевые слова: сонет, веночек сонетов, корона корон.

Sirobaba M. V. Yuriy Nasarenko's King Crown of Sonnets as a New Poetical Form

The versificational and genre-thematic features of first in national literature crown of the crowns as a constituent of king crown of sonnets of poet Yuriy Nasarenko from Sumy are considered in the article.

Key words: sonnet, crown of sonnets, crown of the crowns.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.ф.н, ст.викл. Нестелеєв М. А.

УДК 821.161.2 – 343.09

Н. П. Смірнова

ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК ХХ ст.

Одним із вагомих компонентів організації тексту є заголовок. Потракування заголовків розкриває розуміння внутрішнього “я” автора, суспільних умов, літературний контекст, традицію доби, у яку твір був написаний. Як один з вагомих компонентів організації тексту заголовок неодноразово ставав об’єктом зацікавлення вчених різних напрямків: І. Арнольд, Л. Бойка, В. Виноградова, Л. Грицюка, Є. Джанджакової, А. Загнітко, Ю. Карпенка, Н. Кожиної, С. Козлова, Л. Коробової, А. Мойсієнка, Ф. Нікітіної, О. Пешковського, О. Потебні, Л. Ставицької, С. Суворова, О. Траченка, С. Форманової, Л. Шевченка та ін.

Робилися неодноразові спроби аналізу функцій заголовків. Саме розбір функцій у працях різних науковців дає уявлення про ту роль, яку вони виконують. Об’єктами аналізу ставали заголовки ліричних, прозових, драматичних творів, публіцистичних виступів, газетних та журнальних статей. Проте на сьогодні немає окремого дослідження, де розглядалися б характерні особливості заголовків українських літературних казок, що і зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є з’ясування особливостей заголовків літературних казок ХХ ст., їх зв’язку із жанровою природою творів.

Зосереджуючи увагу на заголовках літературних казок, насамперед варто врахувати їх жанрові особливості. На сьогодні маємо ряд ґрунтовних студій літературної казки, у яких робиться спроба визначення її жанрової дефініції. У дослідженнях є досить поширеною думка про фольклорні джерела жанрової матриці літературної казки. Тому аналіз таких авторських творів відбувається через кореляцію з уснопоетичними текстами. Назва казок у фольклорі зумовлюється певними особливостями, які корелюються із природою уснопоетичного твору. Анонімність та колективність творення текстів усної словесності